

UNIVERZALNA ALI NACIONALNA GEOGRAFIJA

Ivan Gams

Zadnja leta se po svetu in tudi pri nas vedno bolj obnavljajo diskusije o predmetu geografije kot znanstvene panoge. Po mnenju nekaterih doživlja naša veda krizo, po mnenju drugih pomladitev, preusmeritev, prilagoditev na novo konstelacijo v znanosti in podobno. O teh gibanjih, zlasti pa o težnjah po enotnejši geografiji, smo bralci naše revije obveščeni predvsem iz člankov S. Ilesiča, ki od leta 1949 naprej gosira novosti iz novejšje literature. Ni namen tega članka, da bi dopolnil to obveščanje z navedbo najnovejše literature, ki je postala zelo zajetna. Pač pa bi želel s historičnega stališča osvetliti ozadje te diskusije in razlike v pojmovanju predmeta geografije pri posameznih narodih.

Večina diskutantov o »novih smereh« v geografiji izhaja s stališča absolutnega vrednotenja geografije kot znanstvenega predmeta. Toda izhodišče jim je domača geografija, ki jo želijo reformirati. Če ostajajo diskutanti pri splošnih načelih, lahko vzbudijo pri bralcih v narodu, ki ima povsem drugače usmerjeno geografijo, tako predstavo, ki je sami ne zagovarjajo. Ko želi V. A. Anučin (O metodološki enotnosti geografije. GV XXXVII, 1965) enotnejšo geografijo, ima v mislih stanje v SZ, kjer je geografija izredno diferencirana in bolj razvita v fizični geografiji. Ista želja pomeni pri majhnem narodu z nediferencirano geografijo povsem nekaj drugega.

Iskalci novih smeri iščejo moderni geografiji novo mesto v sistemu »absolutne« znanosti. Ze bežen prelet geografskih revij posameznih narodov pa kaže, da je pojmovanje geografije, še bolj pa njena vsebina, po svetu tako različno, da je svetovna geografija bolj skupek nacionalnih geografij kot pa idejno enotna znanstvena disciplina. Razlike med narodi so pogojene že v različnih naravnih pogojih dežele in v družbeni strukturi, kar po svoje sili k »specializaciji« nacionalnih geografij. Razprave številnih nizozemskih geografov se nam zdijo preveč sedimentološke, sovjetskih raziskovalcev geokemije landšaftov preveč geokemične, južnoameriških preveč zgodovinske, etnološke ali sociološke, severnoameriških preveč ekonomske itd., toda razloga za te razlike lahko najdemo v posebnostih domačega geografskega okolja. Največ razlik med nacionalnimi geografijami pa je historično pogojenih. Kot vse primarne znanstvene panoge je tudi geografija doživljala osamosvojitve robnih in pomožnih panog (geomorfologija, klimatologija, pedologija, demografija itd.). Proces cepljenja nekdanjih skupnih, matičnih panog pogojuje izredni narast števila raziskovalcev, specializiranih institucij in strokovnih revij ter ogromno kopičenje znanja, medtem ko je ostala sposobnost človeka — raziskovalca omejena. Ta proces drobljenja posamezne nacionalne geografije niso doživljale enako hitro in ne na enak način. Zlasti je bil intenzivnejši pri večjih narodih z mnogimi raziskovalci in velikimi raziskovalnimi institucijami, ki nalagajo, če so sistematsko vodene, posamezniku vedno bolj specializirano delovno področje. Mali narodi, med katere sodimo tudi mi, so obdržali manjšo diferenciacijo geografije. Nacionalne geografije, ki združujejo več manjših osamosvojenih panog, imajo zato drugačno strukturo. Pri mladih geografijah nekaterih afriških narodov opravlja geografija še vedno koristno strokovno pionirsko delo na zelo širokem področju. Svojske razmere v domači znanosti so nekatere geografije silile, da so se poglobljale in specializirale v eno smer in so tu lahko obdržale v svojem okrilju panoge, ki so drugod odpadle. Naj tu navedem kot ilustracijo dve geografiji z zelo različno strukturo in zgodovinskim razvojem. V ZDA spada geografija pretežno med družboslovne znanosti in geografska razprava je tam po splošnem pojmovanju ali pretežno socialno-ekonomska ali regionalno-geografska. Z nivoji, terasami in razvojem reliefa na sploh se geografi v ZDA v glavnem ne ubadajo že več desetletij, ker so to prepustili geologom. Razmere v SZ so geografijo usmerile pretežno v fizično geografijo. Razmerje med družbeno in fizično geografijo po svoje ilustrira že število kateder na moskovski državni univerzi. Teh je (po D. Radinji, O sistemu univerzitetnega študija geografije v Sovjetski zvezi. Geografski obzornik XVI, 1961, 1) enajst, nasproti trem družbe-

nogeografskim in dvem obćim katedram. V zadnjih desetih letih gre menda medsebojno razmerje še v večji razkorak, ker je bilo stanje leta 1960 malo drugačno (sodeč po R. H. Frenchu, *Geography and Geographers in the Soviet Union*, *Geographical Journal*, CXXVII, 1960, 2). Če v SZ govorimo o geografiji, mislijo predvsem na fizično geografijo. Če bi hoteli geografiji v ZDA in v SZ reformirati v smislu univerzalne geografije, bi to pomenilo okrnitev nekaterih njenih dejavnosti, zakaj univerzalna geografija bi pri teh narodih le s težavo zasedla izgubljen položaj, ki jih goji že razvite osamosvojen discipline. V primeru SZ bi to pomenilo npr., da bi moskovska državna univerza prenehala vzgajati meteorologe in klimatologe za praktične službe, okrečiti pa bi bilo treba družbenogeografske panoge, ki imajo težje pogoje dela (manj statističnega gradiva in podobno). Morda bo nekoč razvoj tudi v SZ privedel do približno takega pojmovanja geografije kot se je uveljavilo v nam bližji Srednji Evropi, toda vprašanje je, ali je koristno, da tako preusmeritev pospešujejo geografi sami in ali ni bolje selekcijo prepustiti življenju. K temu vprašanju sili pomislek, ali se je doslej naša »stara« geografija razvijala pretežno pod vplivom njenih teoretikov te ali one šole ali pa bolj po potrebah narodnih kulturnih krogov. Ali se ni obdržala, ker jo je potrebovalo življenje, pa čeprav je imela po našem sedanjem pojmovanju od geografije samo ime? Končno pa ima vsak narod tolikšno in tako geografijo, kot jo potrebuje.

Trditev, da dajejo nacionalnim geografijam pogoje za rast domače razmere in potrebe, je danes posebno ilustrativna tam, kjer se geografija vključuje v tako imenovano prakso. V njej zasedajo geografi često slabo zapolnjena raziskovalna področja, ki so včasih na robu geografije, ker uživajo tam boljše pogoje dela (primer Münchenska socialno-geografska šola). Če morejo pri takem angažiranju geografi zadovoljevati naročnike, je po mojem mnenju to pozitivno tudi za univerzalno geografijo, ki rase iz nacionalnih geografij. Ne zdi se mi pa pozitivno, če skuša taka ozko specializirana šola dokazovati, da je njena geografija edina ali najboljša geografija.

Prav zaradi takih tendenc je potrebna sodobna diskusija o mestu geografije v vedno menjajočem se sklopu nacionalnih znanosti, ker je tako prilagojevanje, ki ga je geografija doslej vedno doživljala in je zato tudi ostala, kažipot razvoja nacionalnim znanostim. Zeleti je le, da reformatorji moderne geografije ne bi zanemarjali specifičnih pogojev, v katerih delujejo nacionalne geografije ter da ne bi omalovaževali dejavnosti geografov in geografskih panog,* ki po njihovih pojmi niso geografsko »čiste«. Dobro znanstveno delo, ki ga je napisal geograf iz obrobnege geografskega področja, je ne le za družbo, ampak tudi za nas več vredno kot slabo a »čisto« geografsko delo, ker nas družba sodi po kakovosti dela in ne po njegovi uvrščenosti k tej ali oni panogi.

Mišljenja se v glavnem ne razhajajo glede tega, ali naj se geografski raziskovalci specializirajo na določeno delovno področje. Takega mnenja je tudi V. A. Anučin (o. c., str. 12), ki pravi »Nepravilno bi bilo, če bi v težnjah za občegeografsko sintezo nastopali proti razvoju posameznih geografskih ved. Slabo ni to, da se posamezne panoge razvijajo, pač pa to, da njihova rast na splošno priteguje k sebi skoraj vse znanstvene sile. Kot posebno slabo pa se pokaže, da je spričo enostranskega razvoja po panogah malo dovolj velikih, mnogostransko izobraženih geografov širokega profila, ki bi koordinirali raziskovanje po panogah in sintetizirali njihove rezultate.« To vprašanje, kako obdržati vedno bolj specializirane panoge v okviru geografije, je po mojem mnenju ozko povezano z organizacijo geografskega raziskovanja. Če so specializirana geografska raziskovanja vključena v večje geografske teme, morajo služiti skupnim, v naši vedi v končnem cilju regionalno-geografskim ciljem. Glede povezovanja geografskega raziskovanja v geografske makroteme pa z razmerami v slovenski geografiji ne moremo biti zadovoljni. Tudi glede stebra geografije, ki je bila in je v regionalni geografiji domače in tujih dežel, se vprašamo, ali načrtno skrbimo za njeno rast v bodočih desetletjih.

* Z »geografsko panogo« mislim delovno področje v okviru geografije. Take vedno ožje oznake (»geografija lakote cin pod.) enotni geografiji ne morejo škoditi, ker nimajo zveze z vprašanjem enotnosti.

Summary: Universal or National Geography

Ivan Gams

The author deals with the discussion of »crises«, »reformation«, »rejuvenation«, »adaptation of geography to modern constellation in the world sciences« etc. The aim of this discussion is a new structure of the universal geography, but its starting-point is the state (conditions) in their national geography. By this useful discussion the new universal geography as a signpost for the developments of national geographies is formed. But the discussion has to take into account peculiar natural and social conditions which determine the profil of national geographies. Emancipation of the geographical auxiliary disciplines, which is a common process to all sciences, did not occur within the national geographies in the same manner, scope and time. As a case of different historic development there are mentioned the structure of the geography of the USA which is more socially economically orientated, and geography of the Soviet Union, which is developed primarily in physiogeography. Their reformation into the universal geography in sense of some schools of the geographic theory would be accompanied with a reduction of geographic activity in these countries as elsewhere.

PETI MEDNARODNI SPELEOLOŠKI KONGRES V STUTTARTU

(22.—26. september 1969)

Ivan Gams

Na četrtem mednarodnem speleološkem kongresu leta 1965 v Ljubljani je dobila Zveza nemških jamoslovcev in krasoslovcev mandat za organizacijo naslednjega, petega mednarodnega speleološkega kongresa, ki je bil leta 1969 v Stuttgartu. Tu so bila predavanja od 22. do 26. septembra, nato pa so se zvrstile različno dolge ekskurzije v razne smeri. Preko državne meje v Švico podaljšana ekskurzija pod vodstvom švicarskih speleologov se je končala šele 5. oktobra.

Kot vsi dosedanji tudi stuttgartski kongres ni zavračal prijavljenih referatov in ni omejil tematike. Referatov je zato vedno več in kongresna zasedanja vedno bolj razdrobljena v sekcije. Zato je udeležencu, preden ne bo dobil v roke objavljenih referatov, težko presojati vrednost zasedanja v Stuttgartu. Za pet dni referiranja je program, ki smo ga dobili v roke šele pri prihodu v glavno mesto Württenberške, perdvideval 155 referatov, poleg tega pa se je v tem času zvrstila še vrsta sej komisij in skoraj vsak dan ena ali več ekskurzij po krasu Švabske Alpe. Vendar je dal tudi stuttgartski kongres vtis, da se kakovost referatov od prvega kongresa v Parizu leta 1963 dalje nenehno dviga in da referenti vedno manj poročajo o svojih razmišljanjih, vedno več pa o rezultatih svojih raziskovanj.

Tu bo nekaj omemb le o tisti problematiki, ki je bliže geografiji. Speleološki kongresi so postali zlasti po ukinitvi posebne komisije za kraške pojave pri IGU zbirališče kraških geomorfologov. Po subjektivni oceni je bila dobra tretjina udeležencev kongresa iz vrst geografov. Prevladovala so posebno v sekciji za regionalno krasologijo. Vidno mesto v njej so zavzemali referati o tropskem krasu, kjer so morfologiji kot V. Panoš, O. Stelcl, O. F. Aub in P. W. Williams mnogo podrobneje klasificirali oblike tropskega krasa kot to poznamo iz pionirskih študij H. Lehmann, O. Wissmanna in drugih. Aeroposnetki so tudi tam omogočili uporabo kvantitativnih metod (Williams). Med regionalnimi referati je treba omeniti tudi pregled sneženih in ledenih jam v Jugoslaviji, ki ga je podal F. Habe iz Postojne, in D. Gavrilovića (Beograd) referat o jamah v gorovju Tibesti v Centralni Sahari, ki je vzbudil precej zanimanja. Referatov o korozijski intenzivnosti je bilo manj kot v Ljubljani. Vzrok za to je tudi posebna publikacija z naslovom *Problems of Karst Denudation* (Vprašanja kraške denu-